

Алтыбаева М.А., Сооронбаева К.А.

ОКУУ КУРСТАРЫНЫН ОКУТУУ НАТЫЙЖАЛАРЫН ДОЛБООРЛОО МАСЕЛЕЛЕРИ

Алтыбаева М.А., Сооронбаева К.А.

ПРОБЛЕМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ УЧЕБНЫХ КУРСОВ

M.A. Altybaeva, K.A. Sooronbaeva

PROBLEMS OF DESIGNING LEARNING OUTCOMES OF TRAINING COURSES

УДК: 378.22(371.3)

Учурда билим берүү системасында мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талабы боюнча компетенттүү мамилени ишке ашырууга багытталган процесстер жүрүп жатат. Компетенттүүлүк мамилени ишке ашырууда окутуу натыйжаларына басым жасоо эффективдүү жыйынтыктарга алып келет. Окутуу натыйжалары жана таксономиясы азыркы күндө жогорку билим берүүдө борбордо турат. Максаттуу долбоорлонгон окутуу натыйжалары студенттердин жетишүүсүнө карата тактыкка алып келет жана алардын канааттануусун жогорулатууга жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Макалада жогорку билим берүүдө окуу курстарынын окутуу натыйжаларын иштеп чыгуу, окутуу натыйжалары менен байланышкан курстун максаты, милдеттери, таксономиясы, таксономиялардын окутуу натыйжаларын жазууда колдонулушун камсыздоо маселелери каралат жана натыйжаларга негизделген окутуунун артыкчылыктары тууралуу сөз болот. Окуу дисциплиналарынын окутуу натыйжаларына конкреттүү мисалдар келтирилет.

Негизги сөздөр: компетенттүүлүк, мамлекеттик билим берүү стандарты, билим берүү программасы, окутуу натыйжалары, таксономия, долбоорлоо, баалоо.

В настоящее время в системе образования ведутся процессы, направленные на реализацию компетентного подхода по требованиям государственных образовательных стандартов. При реализации компетентного подхода акцент на результатах обучения приведет к эффективным результатам. Результаты обучения и таксономия обучения в настоящее время являются центральными для преподавания и обучения в высшем образовании. Хорошо продуманные результаты обучения приносят ясность ожиданий в отношении успеваемости учащихся и открывают новые возможности для повышения удовлетворенности учащихся. В статье рассматриваются вопросы разработки результатов обучения учебных курсов в высшем образовании, цели, задачи курса, связанные с результатами обучения, обеспечения использования таксономии в написании результатов обучения и речь идет о преимуществах обучения, основанных на результатах. Приводятся

конкретные примеры результатов обучения учебных дисциплин.

Ключевые слова: компетентность, государственный образовательный стандарт, образовательная программа, результаты обучения, таксономия, проектирование, оценивание.

Currently, the education system is undergoing processes aimed at implementing a competence-based approach to the requirements of state educational standards. When implementing a competency-based approach, focusing on learning outcomes will lead to effective results. Learning outcomes and learning taxonomy are now Central to teaching and learning in higher education. Well-designed learning outcomes bring clarity to expectations about student performance and open up new opportunities to increase student satisfaction. The article deals with the development of learning outcomes of training courses in higher education, the goals and objectives of the course related to learning outcomes, ensuring the use of taxonomy in writing learning outcomes and the benefits of learning based on results. Specific examples of learning outcomes of academic disciplines are given.

Key words: competence, state educational standard, educational program, learning outcomes, taxonomy, design, evaluation.

Жаңы муундагы мамлекеттик билим берүү стандарттары окутууда компетенттүүлүк мамилени ишке ашырууну талап кылууда. Окутууга компетенттүүлүк мамиледе студенттин окуу-тааным ишмердүүлүгү гана өзгөрбөстөн, билим берүү ишмердигинин стратегиясы да өзгөрөт. «Компетенттүүлүк» жана «компетенттүү мамиле» түшүнүктөрү билим берүү процессин модернизациялоого жана аны азыркы мезгилдеги эл аралык стандартка алып келүүгө байланышкан. Компетенттүүлүк өз ичине инсанга тиешелүү өз ара байланышкан сапаттардын тобун, жөндөмдүүлүктү кесиптеги ишмердүүлүктө аткара алууну камтыйт. Тиешелүү компетенттүүлүккө инсандын ээ болушу, ал алган билимдерин иш аракетте пайдалана

алышын билгизет [1].

Жогорку билим берүүдө компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруу үчүн натыйжага багытталган окутууну ишке ашыруу милдети келип чыгат. Натыйжаларга багытталган окутуу кандайдыр бир курсту окутууда жана долбоорлоодо артыкчылыктарга ээ болуп, дисциплинанын окуу программаларын иштеп чыгууда, окутуу жана баалоо практикасында түшүнүктүүлүктү, тактыкты, ачыктыкты камсыздайт.

Окутуу натыйжаларына (ОН) өтүү билим берүүдө жоопкерчиликти жогорулашына жана окуу программасы менен дал келе тургандай окуу курсунун дизайнын түзүүгө жардам берет. Максаттуу долбоорлонгон окутуу натыйжалары студенттердин жетишүүсүнө карата тактыкты жаратат жана алардын алган билимдерине канааттануусун жогорулатууга жана мүмкүнчүлүктөрдү ачат. ОНдор жана окутуу таксономиясы азыркы күндө жогорку билим берүүдө борбордо турат.

Окуу дисциплиналарынын ОНдорун долбоорлоодо келип чыккан маселелер Ош мамлекеттик университетинин (ОшМУ) тажрыйбасында каралды. 2017-жылдан бери билим берүү программаларын көз карандысыз аккредитациядан өткөрүүнүн алкагында ОшМУдагы негизги билим берүү программалары жана окутуучулардын дисциплиналар боюнча окуу-методикалык документтери аккредитация жана билим берүү сапаты департаменти жана ички комиссиялар тарабынан мезгил-мезгили менен экспертизадан өткөрүлөт. Ушул багытта иштеген ички комиссиянын маалыматынын жана берген сунуштарынын негизинде окутууда курсту, предметти же программаны пландаштырууда ОНдорду жазууда окутууну жана баалоону багыттай турган кээ бир каталарга жол коюлуп жаткандыгы белгиленип келет. Демек, окуу курстарынын ОНдорун иштеп чыгуу, баяндап жазуу методологиясы окутуучуларга жеткиликтүү эместиги байкалат. Тагыраак айтканда, ОНдорду жазууда төмөнкүдөй каталарды кездештирүүгө болот:

- ОНдор окутуунун максаты катары аныкталып жана жазылып калган учурлар. ОНдор окуу процесси аяктагандан кийин студент эмнени жасай ала тургандыгын, ал эми окутуунун максаттары окутуучу окуу процесси учурунда жана окууну аяктаганга чейин эмнени жасай тургандыгын сүрөттөйт.

- ОНдор бир нече сүйлөмдөрдөн туруп, бир нече этиштер катышат. Бул күтүлүүчү натыйжанын транспаренттүүлүгүнө жана түшүнүктүүлүгүнө кандайдыр бир даражада терс таасирин тийгизет. ОНдор так баалана турган, студент стандарт боюнча талап

кылынган конкреттүү натыйжага жеткендигин текшерип алууга мүмкүн боло тургандай терминдер менен жазылган болуш керек. Бул иш аракет болжолдонгон ОНду оптималдуу түрдө билдире тургандай бир этишти табуу аркылуу чечилиши мүмкүн.

- ОНдорду баяндоодо «билүү», «түшүнүү», «кабардар болуу» сыяктуу так мааниге ээ эмес этиштерди колдонуу.

Мисалы, «студенттер отчеттон статистикалык көрсөткүчтөрдү түшүнө алышат» деген ОНду «студенттер отчеттон статистикалык көрсөткүчтөрдү колдонууну түшүндүрө алышат» деп өзгөртүүгө болот.

- Ишке ашырууга мүмкүн болбогон ОНдорду жазуу. ОНдор студенттердин курсту ийгиликтүү аякташына жеткиликтүү боло тургандай убакыт, окутуу деңгээли жана ресурстар менен балансты кармап турушу керек.

- Баалоого мүмкүн болбогон же бааланбай турган ОНдор. Бардык ОНдор бааланышы керек. ОНдорду баалоо учурдук (күнүмдүк), аралык жана жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестацияларда ишке ашат. Учурдук аттестацияда компетенциялардын кайсы бир бөлүктөрү гана текшерилип бааланат. Аралык аттестация семестрдин аягында жүргүзүлүп, билим, билгичтиктердин ири топтому, кээде кесиптик компетенциялардын калыптангандыгы экзамен формасында бааланат [2].

ОНдорду долбоорлоодон мурда «окутуу натыйжасы кандай болуш керек?» деген суроо туулат. Окутуу натыйжасы – өлчөөгө кантип жетсе боло тургандыгын түшүндүргөн сөздөр аркылуу берилген окутуунун күтүлүүчү жыйынтыктары жөнүндө билдирүү. Окутуу натыйжалары студенттердин жетишкендиктери жөнүндө отчеттуулукту жана өлчөө (баалоо) үчүн негизди камсыздайт. Изилдөөчү Нуше ОНдорду «окутуунун аягында келип чыккан жекече өзгөрүүлөр же пайда (утуш)» деп атап, ушул өзгөрүүлөр же пайдалар «жетишкендиктердин же жөндөмдүүлүктөрдүн көз карашында өлчөнүшү мүмкүн» деп белгилеген.

Окутуунун натыйжалары - негизги билим берүү программасы боюнча окуунун натыйжасында ээ болгон компетенциялар деп аныкталат [3].

- ОН окуу процессинин аягында студент биле турган, түшүнө турган жана көрсөтүп, жасап бере ала тургандыгы жөнүндөгү кыскача билдирүү катары аныкталышы мүмкүн.

- ОН бүтүрүүчү окууну аяктаганда билип, түшүнүп жана жасап көрсөтө ала тургандыгынын таксономиясы. Алар билим, билгичтиктерди өлчөөдө, колдонууда билинет.

Акыркы жылдары окутууда ОНго болгон акцент окутуучуга багытталган салттуу мамиледен «студентке багытталган мамилеге» өтүүгө түрткү болду. Студентке багытталган мамиледе акцент «программаны же курсту окуп бүтүргөндөн кийин эмнени билип, түшүнүп жана көрсөтүп, жасай ала тургандыгына» өттү.

ОН окуу курстарынын дизайнын жана сапатын жакшыртууга мүмкүнчүлүк түзөт. ОНдорду жазуу жана пайдалануу эффективдүү окууга жана окутууга басым жасайт, окуу программаларына технологиядагы өзгөрүүлөрдүн тездик темпине жана эмгек рыногуна ылайык баалоонун ар түрдүү методдорун пайдаланууга мүмкүнчүлүк түзөт.

ОНдорду иштеп чыгууда адегенде таксономияларды жана керектүү этиштерди үйрөнүү максатка ылайыктуу. Таксономия «Биз студенттерге эмнени үйрөтүүнү каалайбыз?», «Эмне үчүн алардын ошону билишин каалайбыз?», «Биз алардын ошону үйрөнгөнүн кантип билебиз?» деген сыяктуу окуу, окутуу жана окуу программасынын структурасы жөнүндө

бир нече суроолорго жооп берүүгө мүмкүнчүлүк түзөт. Окутуунун таксономиясы ОНдордун булагы болуп эсептелет, окутуучуга багытталган окутуудан студентке багытталган окутууга өтүүгө жардам берет [4].

Таксономия термини гректин “taxis” («орду») жана “nomia” («бөлүштүрүү») сөздөрүнөн алынган, «категория боюнча бөлүштүрүү» же болбосо «классификация» деген маанини түшүндүрөт. Таксономия – билимди, көндүмдү, баалуулукту жана жүрүм-турумду уюштуруучу классификация. Окуу таксономиялары окутуунун ар кайсы этаптарынын өнүгүшүн уюштуруу үчүн колдонулат. Билим берүүдө окутуу процессин иерархиялык структурада уюштуруу боюнча Блумдун таксономиясы көпчүлүккө белгилүү. Блумдун таксономиясы билим берүү максаттарын, окутуу натыйжаларын классификациялоо үчүн колдонулат. Төмөндө таблицада келтирилген этиштер ОНдорду иштеп чыгуу жана туура баяндап жазууга жардам берет (1-табл.).

1-таблица

Блум таксономиясы боюнча билимдерди өздөштүрүү деңгээлине туура келүүчү этиштердин мисалдары

Билимдерди өздөштүрүүнүн деңгээли	Этиштер
Билүү (фактыларга таянуу)	Айтып берүү, аныктоо, тандоо, атоо, шайкеш келтирүү, кайталоо, көрсөтүп берүү, билдирүү, жазуу, байланыштыруу, ачып көрсөтүү, белгилөө, саноо, таануу, тандоо, иллюстрациялоо
Түшүнүү (өз ара байланышты көрүү жана түшүнүү жөндөмү)	Салыштыруу, алмаштыруу, жалпы белгилерин, өзгөчөлүктөрүн табуу, которуу, жыйынтыктоо, иреттөө, талкуулоо, коргоо, сүрөттөө, айырмалоо, баалоо, түшүндүрүү, көрсөтүп берүү, сунуштоо
Колдонуу (билимди колдонуу)	Колдонуу, аныктоо, көрсөтүп берүү, кайрадан куруу, чечүү, пайдалануу, өзгөртүү, иштеп чыгуу, түзүү, табуу, изилдөө, алып баруу, өзгөртүү, иштөө, уюштуруу, классификациялоо, прогноздоо, даярдоо, өндүрүп чыгаруу, пландаштыруу, эскизин түзүү, чыгаруу, которуу
Анализ (бөлүктөргө бөлүү жана билимди изилдөө)	Анализдөө, изилдөө, дифференцирлөө, айырмалоо, классификациялоо, суроо берүү, жалпылоо, салыштыруу, сындoo, тиешелеш коюу, тандоо, талкуулоо, аныктоо, изилдөө, түзүү, айырмалоо, эксперимент жүргүзүү, тестирлөө, идентификациялоо
Синтез (маалыматтарды бириктирүү)	Салыштыруу, чогултуу, бириктирүү, түзүү, долбоорлоо, интеграциялоо, сунуштоо, өзгөртүү, тургузуу, иштеп чыгуу, пландаштыруу, жалпылоо, системалаштыруу, сунуштоо, ылайыкташтыруу, кайра карап чыгуу
Баалоо (маанисин жана ордун баалоо)	Баалоо, сындoo, жыйынтык чыгаруу, коргоо, текшерүү, артыкчылыгын көрсөтүү, жокко чыгаруу, айырмасын көрсөтүү, салыштыруу, актоо, кайрадан кароо, ченөө, эсептөө

ОНдордун алдын ала аныкталган структурасы болбойт, себеби, ОНдордун акыркы формасы студент конкреттүү курсту же программаны аяктаганда эмнеге жетише тургандыгынан көз каранды. Бирок, ОНдорду жазууда сактай турган кандайдыр бир ачыкчтык элементтер бар, тагыраак айтканда:

- Студенттер курсту ийгиликтүү аяктагандан кийин эмнелерди билиш керек же жасай алышы керектиги тууралуу ойлоону максатка ылайык.

- ОНдордун жазылышы мындайча башталышы мүмкүн: «Бул курсту(программаны) окуп бүткөндөн кийин студенттер ... (жасай алат, көрсөтүп бере алат, билдире алат, долбоорлой алат, ж.б.) [5].

- ОНдорду келер чакта жазуу жана таксономия боюнча этиштерди пайдалануу керек. Ар бир натыйжаны жазуу үчүн билимдерди өздөштүрүү деңгээлине жана окуу дисциплинасына туура келген бир гана этиш пайдаланылат.

- Бир нече маанилерди түшүндүрө турган этиштерди пайдалануудан оолак болуу керек.

- ОНдорду баяндоодо түшүнүктүү, жөнөкөй жана кыска сүйлөмдөр аркылуу жазуу максатка ылайыктуу.

- ОНдорду жазууда окутуучу эмнени үйрөтсө, ошол нерсе баалана тургандыгын эске алуу керек. ОНдор ченеле турган жана өздөштүрүлгөндүгү көзөмөлдөнө турган болушу керек.

Айрым учурда «ОНдордун саны канча болушу керек?» деген суроо пайда болот. ОНдорду иштеп чыгууда алардын саны окутуу деңгээлинен, түрүнөн жана алына турган натыйжадан көз каранды болот. Тактап айтканда, предметтин же курстун ОНдорунун чектелген же такталган саны болушу мүмкүн эмес. Окутуунун мазмуну, ресурстары жана баалоо формаларынын оптималдуу шайкештигин камсыздаган ОНдорду жазуу максатка ылайыктуу.

Өтө көп сандагы ОНдор студенттердин курсту ийгиликтүү аяктоосу үчүн конкреттүү күтүүлөрүндө адашып калууга жана окутууда конкреттүү ОНго жеткирүүгө багыт алуу мүмкүндүгүн азайтууга алып келет. Ар бир курс үчүн болжолдуу ОНдор ЖОЖдун, программанын, предметтин жалпы максаттарына негизделет. ОНдор бүтүрүүчүлөрдөн талап кылынган жалпы көндүмдөргө жана атрибуттарга шайкеш келиш керек. Ошондуктан, окутуу максаттарына жана окуу деңгээлине ылайык келе тургандай сандагы

ОНдорду аныктоо зарыл.

Төмөндө окуу курстарынын окутуу натыйжаларына карата мисалдар келтирели:

- Чет элдик социалдык саясатты жана социалдык камсыздоонун улуттук системасын, Кыргызстандагы социалдык тренддерди анализдейт;

- Изилдөөнүн сандык жана сапаттык методдорун колдонуп, социалдык иштер боюнча изилдөөлөрдү иштеп чыгат жана жүргүзөт, матрицалар жана аныктагычтар менен амалдарды аткарат;

- Комбинаториканын элементтерин пайдаланып, ыктымалдуулуктарга карата тапшырмаларды аткарат;

- Тагаал функцияларды изилдеп, алардын графиктерин тургузат;

- Комплекстүү сандардын үстүнөн амалдарды аткарат;

- Дифференциалдык жана интегралдык эсептөөлөрдүн элементтерин колдонуп, прикладдык тапшырмаларды чыгарат.

Демек, ОНдор окуу ишмердигин, окутууну жана баалоону жакшыртууну жетекчиликке алат жана окутуу деңгээлине, университеттин жана факультеттин стратегиялык багыттарына жана баалуулуктарына шайкеш аныкталат. Окуу курстарынын ОНдорун жогоруда белгиленген сунуштарды, принциптерди эске алуу менен иштеп чыгуу курстун мазмунунун толугу менен ишке ашуусун шарттайт.

Адабияттар:

1. Сооронбаева К. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар – компетенттүлүктү калыптандыруу каражаты катары. // Известия вузов Кыргызстана. - №10. - Бишкек, 2018. - 58-61-бб.
2. Сооронбаева К. Билим берүү программаларынын окутуу натыйжаларын баалоо маселелери. // Наука и новые технологии, инновации Кыргызстана. №6. - Бишкек, 2019. - 186-190-бб.
3. Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарты: «Физика-математикалык билим берүү» багыты (бакалавр). - Бишкек, 2015.
4. Попеничи С., Миллар В. Написание результатов обучения: практическое руководство для преподавателей. – Мельбурн: Мельбурнский Центр по изучению высшего образования, 2015.
5. Алтыбаева М. Кесиптик билим берүүдө окутуунун натыйжаларын долбоорлоо маселери: Окуу-методикалык колдонмо. - Ош, 2018.